

Список використаних джерел:

1. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2017. 568 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Перлін В.С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2018. 264 с.
4. Кириленко Н.Ю. Методика розслідування шахрайства у сфері побутових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2013. 20 с.
5. Тарасов М.Ю. Расследование уголовных дел об убийствах: процессуальные и криминалистические вопросы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2003. 25 с.
6. Тіщенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2003. 51 с.
7. Сахарова Е.Г. Общие вопросы расследования преступлений, связанных с причинением вреда здоровью. Концепт. 2015. Т. 13. С. 3996–4000. URL: <http://e-koncept.ru/2015/85800.htm>.
8. Дворкин А.И., Бертовский Л.В. Методика расследования убийств, совершенных с применением взрывных устройств. М.: ИНФРА-М, 2001. 96 с.
9. Кунтій І.М. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 220 с.
10. Бічурін Р.Х. Методика розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2017. 21 с.
11. Методичні рекомендації щодо здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням терористичних актів / О. В. Сенюк та ін. Київ, 2017. 53 с.

УДК 343.2

ГРЕБЕНЮК М.О.

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МАСКУВАННЯ ІНТЕРЕСУ
ДО ОБГОВОРЮВАНИХ ПИТАНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ
ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

У статті розкриваються психологічні особливості проведення оперативного опитування як одного з основних оперативно-розшукових заходів. Автор розкриває сутність психологічних засобів взаємодії з об'єктами оперативної уваги для отримання оперативно важливої інформації.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, оперативна інформація, спеціальні психологічні знання.*

В статье раскрываются психологические особенности проведения оперативного опроса как одного из основных оперативно-розыскных мероприятий. Автор раскрывает сущность психологических средств взаимодействия с объектами оперативного внимания для получения оперативно значимой информации.

Ключевые слова: *оперативно-розыскная деятельность, оперативная информация, специальные психологические знания.*

The article reveals the psychological peculiarities of carrying out an operational survey as one of the main operational-search activities. The author reveals the essence

of psychological means of interaction with objects of operational attention for obtaining operatively important information.

Key words: *operative-search activity, operative information, special psychological knowledge.*

Вступ. Проблема психологічного забезпечення процесу запобігання і розкриття злочинів у теорії і практиці оперативно-розшукової діяльності набула особливої актуальності у зв'язку з динамічним розвитком практичної психології в останні десятиліття. Адже розробка та застосування ефективних психологічних технологій, прийомів і методів дозволяє значно підвищити рівень оперативно-розшукової діяльності. Вирішення питань впровадження спеціальних психологічних методів в оперативно-розшукову діяльність має комплексний характер і залежить від науково-теоретичного осмислення прикладних проблем оперативно-розшукової і службової діяльності співробітників правоохоронних органів, впровадження якісних науково-практичних розробок.

Ні в кого не викликає сумнівів той факт, що організація і тактика оперативно-розшукових заходів, технологія оперативно-розшукової діяльності повинна регламентуватися у відомчих нормативних актах і неминуче має бути закритою, а основні ключові моменти можуть бути предметом наукових досліджень і вивчення практиками тільки як інформації обмеженого користування відповідно до вимог режиму таємності. Водночас обізнаність населення взагалі і злочинців зокрема про форми і методи оперативно-розшукової діяльності, які розкриваються під час трансляції кримінальних новин, художніх фільмів та ін., значно ускладнила роботу оперативних працівників, котрі щоразу, розкриваючи новий злочин, змушені шукати нові шляхи взаємодії з об'єктами оперативної уваги. Це вимагає від оперативного працівника постійного творчого пошуку, удосконалення своєї професійної майстерності.

Загальновідомо, що розв'язання задач оперативно-розшукової діяльності часто базується на здобутті інформації від громадян про злочини або причетних до них осіб. Найбільш ефективне виконання поставлених перед оперативними працівниками завдань досягається шляхом задіяння можливостей добровільної допомоги населення, а також конфіденційного співробітництва громадян з оперативними підрозділами, в т. ч. і шляхом залучення їх до негласної співпраці на постійній основі [1]. Від вибору тих чи інших прийомів і методів, що зумовлюють заданість параметрів спілкування, залежить ефективність розкриття і розслідування конкретних злочинів. Величезний досвід, накопичений оперативно-розшуковою практикою, свідчить про вдале проведення оперативних опитувань за умов дотримання всіх тактичних прийомів. Приклади зі світової та вітчизняної практики дають підстави стверджувати, що успішне вирішення оперативно-розшукового завдання залежить від уміння працівника гнучко та дипломатично вести бесіду і тримати її хід під контролем, а також знаходити оптимальне рішення для спрямування бесіди у необхідному руслі, нерідко приховуючи від співрозмовника свій професійний інтерес до певних питань, які обговорюються під час комунікативної взаємодії.

Проблеми професійного спілкування в галузі юридичної психології досліджувалися у різних контекстах, зокрема:

– у зв'язку зі встановленням психологічного контакту в умовах ускладненого спілкування (Д.О. Александров, Л.І. Мороз, О.М. Морозов, Л.Б. Філонов, С.І. Яковенко, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко, А.Т. Колесникова, І.А. Папкін, Л.М. Ростомова);

– для підвищення ефективності допиту (М.І. Єнікеев, В.Д. Берназ, В.О. Коновалова, М.В. Костицький, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков А.Р. Ратінов, Л.Д. Удалова, О.М. Цільмак, Ю.В. Чуфаровський);

– під час переговорів із правопорушниками, медіації в кримінальних провадженнях (М.В. Андрєєв, І.В. Дубовая, В.П. Ілларіонов, Ю.В. Меркулова, О.М. Морозов);

– навчання ефективної комунікації, зокрема тренінгу комунікативних умінь (Д.О. Александров, В.О. Лефтеров, Г.О. Літвінова, О.А. Левенець, Л.І. Мороз, Г.В. Попова, О.М. Цільмак, С.І. Яковенко).

Наукові розробки, які стосуються особливостей застосування оперативного опитування з метою одержання оперативно-розшукової інформації, у різний час вивчали К.В. Антонов, А.М. Аتماжитов, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, В.Д. Берназ, О.Ф. Долженков, П.П. Тищенко, І.М. Охріменко, М.А. Погорєцький, Ю.Є. Черкасов, М.О. Шилін, А.Ю. Шумилов, М.О. Янков та ін. Проте слід зазначити, що, враховуючи обізнаність кримінальних елементів щодо методів роботи оперативних працівників (це формується, у т. ч., засобами масової інформації), дослі-

дження новітніх методів комунікативної взаємодії з об'єктами оперативного інтересу є нагальним питанням. З метою розробки більш ефективних заходів боротьби зі злочинністю необхідне постійне вдосконалення системи отримання оперативно-розшукової інформації.

Постановка завдання. Таким чином, метою статті є аналіз психологічних засобів отримання оперативно важливої інформації, а також дослідження психологічних аспектів маскування інтересу до обговорюваних питань у діяльності оперативного працівника правоохоронних органів.

Результати дослідження. Знання психічних закономірностей, застосування в процесі оперативно-розшукової діяльності певних психологічних методів допомагає працівникам правоохоронних органів регулювати і будувати взаємини із зацікавленими особами. Законом України про оперативно-розшукову діяльність передбачено право працівників оперативних підрозділів опитувати громадян за їх згодою та використовувати їх добровільну допомогу. Завдяки своєчасному отриманню оперативно-розшукової інформації стає можливим оптимальне використання наявних сил і оперативне реагування на ймовірне вчинення злочинів. Незважаючи на технічні можливості отримання оперативно-розшукової інформації, опитування в ОРД залишається головним інструментом, за допомогою якого отримується важлива інформація.

Дослідженню теоретико-прикладних проблем використання розвідувального опитування приділяли увагу О.С. Геращенко, М.Ю. Лір, В.В. Матвійчук, М.М. Руденко, В.О. Сілюков, В.Г. Телійчук, В.А. Черепанов, М.О. Шилін, М.О. Янковий та ін. На думку багатьох авторів, конкретизація цього методу відбувається у самій методиці опитування в комплексі з іншими методами пізнання в ОРД.

Практика отримання інформації шляхом опитування показує, що в цьому процесі вирішальна роль відводиться факторам психологічного порядку. У більшості випадків успіх залежить від вміння людини налагоджувати зі співрозмовником психологічний контакт і в процесі спілкування впливати на свідомі та несвідомі сфери його психіки. Такий вплив необхідний для різних цілей. Одна з них – побудити співрозмовника повідомити інформацію, якою він не мав намірів із ким-небудь ділитися.

Окремі дослідники, вивчаючи зазначену проблему, акцентують увагу на важливості рольової поведінки (Ю.С. Пулатов, Л.І. Мороз, П.Я. Пригунов та ін.). Під професійно-рольовою поведінкою працівників правоохоронних органів розуміється поведінка, у якій регулюється зовнішній вигляд людини, маскуються її внутрішні стани, що створюють у оточуючих визначені, необхідні для працівника уявлення. Рольова компетентність оперативного працівника передбачає здатність виконувати велику кількість різнопланових ролей; проявляти рольову гнучкість, необхідну для переходу від однієї ролі до іншої, інколи протилежної за сутністю.

Іншу групу складають дослідження, в яких розробляється проблема легендування в оперативно-розшуковій діяльності. Такі науковці, як Б.І. Бараненко, А.Г. Цветков, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, І.В. Сервецький, Е.А. Дідоренко, М.Л. Грібов та ін. легендування розглядають у контексті організації і тактики введення негласних співробітників в оперативну розробку, а також із погляду особливості спілкування негласного працівника з іншими особами. Головною рисою легендованого спілкування під час проведення негласних оперативних заходів є маніпулятивна поведінка оперативного працівника. Маніпулятивний характер поведінки негласного працівника під час проведення негласних заходів полягає у тому, що замість своєї дійсної мети (виконання завдань оперативно-розшукової діяльності) він викладає іншим особам дезінформацію, яка спонукає їх до певних дій. Спілкування оперативного працівника з громадянами під час проведення оперативно-розшукових заходів із застосуванням легенди є досить специфічним видом спілкування. Воно має власні особливі риси, які виділяють його з-поміж інших видів спілкування.

У контексті маніпулятивної взаємодії проблема спілкування обговорюється досить широко. У науковій літературі дослідники активно обговорюють поняття маніпулювання та надають йому власні визначення, найбільш характерні з яких такі: форма духовного впливу прихованого панування, здійснювана насильницьким шляхом (Б.М. Бессонов, Д.А. Волгогонов); приховане застосування влади (сили) всупереч передбачуваній волі іншого (В.М. Сагатовський); управління і контроль, використання й експлуатація іншого (Е. Шостром). Усі автори доходять висновку, що маніпулятивне спілкування відрізняється тим, що партнер не інформується про справжні цілі спілкування, це своєрідне приховане управління. Важливим моментом маніпулятивної поведінки є спонукання партнера по спілкуванню до мимовільного реагування у вигляді неконтрольованих висловлювань, зміни експресії мови, психофізіологічних реакцій на спеціальним чином подані стимули. Маніпулятивний характер поведінки оперативного працівника поля-

гає у тому, що замість своєї дійсної мети (виконання завдань оперативно-розшукової діяльності) він викладає іншим особам дезінформацію, яка спонукає їх до певних дій.

З погляду сугестивного впливу маніпулятивне спілкування ґрунтовно проаналізували В.М. Петрик, М.М. Присяжнюк, Л.Ф. Компанцева, Є.Д. Скулиш, О.Д. Бойко, В.В. Остроухов. Ученими розкрито сутність і засоби маніпулювання свідомістю, розглянуто особливості маніпулятивного впливу з використанням нейролінгвістичного програмування та інших сучасних сугестивних технологій.

Дотепер у юридичній психології та інших науках суперечливим залишається питання про можливість застосування у розслідуванні злочинів методів навіювання. Неоднозначне ставлення до проблеми застосування гіпнозу у розкритті злочинів висвітлювалися різними авторами, такими як Л.П. Гримак, А.І. Скрипніков, А.Б. Стрельченко, А.М. Ларін, В.Д. Хабалаєв, Л.М. Ісаєва та ін. Водночас А.В. Дулов, О.Р. Ратінов, Ю.В. Чуфаровський вважають залучення сугестивних методик до психологічного арсеналу правоохоронців цілком можливим.

Таким чином, одним із найважливіших завдань, яке стоїть перед оперативником у ході цілеспрямованої бесіди (опитування), полягає у приховуванні від співрозмовника свого професійного інтересу до певних питань, які підіймаються у розмові. Потрібно враховувати природне прагнення співрозмовника зрозуміти мотиви поведінки й інтереси оперативника. Отже, вивідування оперативно-важливої інформації може бути успішним лише у тому разі, якщо розмова матиме невимушений характер, всі дії оперативника сприйматимуться партнером по спілкуванню як природні та не викличуть підозр. Для вирішення цього завдання необхідно мати на увазі, що:

- привід для вступу в бесіду повинен відповідати умовам, у яких вона проводиться;
- тема, з якої починається розмова, повинна бути нейтральною та становити інтерес для співрозмовника;
- вступ у контакт, початок бесіди і її ведення оперативником повинні відповідати нормам спілкування того соціального середовища, до якого належить співрозмовник;
- перехід до обговорення ключових питань повинен здійснюватися поступово.

Важливо пам'ятати, що мета бесіди має бути замаскованою професійними (наприклад, журналістськими, адвокатськими, комерційними) або науковими інтересами (збором матеріалів для написання звіту, статті, огляду) чи особистими зацікавленнями. Природно пояснити свій інтерес до теми оперативник може бажанням розібратися в цьому питанні, дійти до істини; прагненням відстояти свою думку, переконати співрозмовника; вираженням «щирого» інтересу до того, що говорить співрозмовник.

Формулюючи питання, необхідно акцентувати увагу на другорядних моментах, тоді як ключову інформацію у більшості випадків доцільно з'ясувати в байдужому, нейтральному, а іноді навіть у зневажливому тоні, не підкреслюючи свого особливого інтересу до неї. Щоб відволікти увагу співрозмовника від обставин, які підлягають з'ясуванню, оперативнику потрібно створити видимість того, що основний зміст бесіди полягає для нього в інших питаннях. Аналогічна тактика використовується для того, щоб приховати неповноту даних, наявних у розпорядженні оперативника. Тому питання, засновані на здогадах і неперевіреніх даних, рекомендується надавати у форму натяків або задавати їх у такому тоні, щоб у разі сторожкості співрозмовника їх можна було б повернути на жарт. Сумнівні обставини треба викладати в загальному вигляді, щоб помилковою деталізацією не розкрити свою непоінформованість.

Якщо співрозмовник все ж таки відчує або здогадається, що в нього намагаються вивідати закрити інформацію, то варто:

- виразити здивування, подив або навіть обурення тим, що співрозмовник «так» міг зрозуміти оперативника;
- перевести розмову на іншу, нейтральну тему;
- послатися на свою непоінформованість і незнання того, що це питання є таємницею;
- спробувати розсіяти підозри співрозмовника, підкресливши незацікавленість у цій інформації або пояснивши, що вона потрібна для якихось малозначних цілей;
- звести розмову до жарту.

Тактика поведінки оперативника на цей випадок повинна відпрацьовуватися заздалегідь. Йому треба передбачати можливі ускладнення й готуватися до них завчасно. Якщо він під час проведення бесіди виявиться нездатним дати відразу зрозумілу відповідь на поставлене йому питання, це негайно викличе сторожкість і навіть підозріле ставлення до нього, а в підсумку призведе або до зриву бесіди, або до її небажаних наслідків.

Однією з форм приховування й захисту інформації є дезінформація об'єкта взаємодії. Основна проблема полягає в забезпеченні вірогідності помилкового інформаційного портрета. Дезінформування тільки тоді досягне мети, коли в конфронтуючої сторони не виникає сумнівів в істинності переданої їй помилкової інформації. В іншому разі може вийти протилежний ефект, тому що розкриття супротивником факту дезінформації скоротить сферу пошуку істинної інформації.

Тому правоохоронні органи повинні дуже серйозно підходити до організації процесу дезінформації. Дезінформація здійснюється шляхом приписування ознак інформаційного портрета об'єкта захисту під ознаки інформаційного портрета помилкового об'єкта. Тут все вирішують продуманість вихідної версії та бездоганність її реалізації. Вихідна версія повинна передбачати комплекс заходів, розподілених у часі й у просторі і спрямованих на імітацію ознак помилкового об'єкта. Чим менше використовується неправдивих відомостей і ознак, тим складніше розкрити помилковий характер інформаційного портрета.

Розрізняють такі способи дезінформування:

1. Заміну реквізитів інформаційних портретів, які захищають (якщо інформаційний портрет об'єкта захисту схожий на інформаційні портрети інших «відкритих» об'єктів і не має специфічних інформаційних ознак). У цьому разі обмежуються розробкою й підтримкою версії про інший об'єкт, видаючи як його ознаку ознаки об'єкта, що необхідно захистити. Наприклад, нині велика увага приділяється розробкам продукції подвійного застосування: військового і цивільного. Поширення інформації про виробництво продукції суто цивільного використання є надійним прикриттям її варіантів військового призначення.

2. Підтримку помилкової версії з ознаками, запозиченими від інформаційних портретів декількох різних реальних об'єктів. Шляхом різних поєднань ознак, які стосуються різних тем, можна нав'язати супротивнику хибне уявлення про роботи, що проводяться, не імітуючи додаткових ознак.

3. Поєднання справжніх і помилкових ознак. Помилковими замінюється незначна, але найбільш значуща частина інформації об'єкта захисту.

4. Зміна лише окремих інформаційних вузлів зі збереженням незмінної іншої загальної частини інформаційного портрета.

Зазвичай використовуються різні комбінації цих варіантів.

Вибір тактики власної поведінки, визначення особливостей своїх дій багато в чому залежить від ситуації, у якій протікає бесіда, від індивідуальних особливостей співрозмовника і від сформованих із ним стосунків. Оперативнику важливо вміти розпоряджатися ініціативою та будь-що зберігати впевненість протягом всієї зустрічі.

Для успішного маскуванню професійного інтересу потрібно правильно закінчити цілеспрямовану бесіду, використовуючи психологічний ефект «краю». Людина зазвичай краще запам'ятовує початок і кінець бесіди чи події, свідком яких вона була або в яких брала участь. Тому після одержання необхідної інформації варто поступово звести розмову до нейтральної теми й продовжити її ще якийсь час, підкресливши, що ті питання, які обговорювалися наприкінці, й були найцікавішими.

Одержувані від співрозмовника відомості не можуть бути повністю достовірними з ряду причин. Це, зазвичай, пов'язано з:

- помилками сприйняття людиною об'єктивної дійсності;
- природним викривленням даних у разі передачі їх від джерела до джерела;
- бажанням співрозмовника обдурити оперативника.

Взагалі, одержуючи інформацію від співрозмовника (джерела інформації), завжди потрібно відокремлювати його особисту думку з цього питання від наявних у нього відомостей. Адже інший раз авторитет джерела підмінює його реальні інформаційні можливості. До того ж, не слід виключати й те, що співрозмовник може бути жертвою цілеспрямованої дезінформації.

Для зниження впливу фактора суб'єктивності в оцінці отриманої оперативної інформації практикують подвійну оцінку: оцінюється як зміст інформації, так і джерело її одержання. Наприклад: достовірною інформацією і надійне джерело. Втім, іноді бувають випадки, коли достовірною інформація надходить із ненадійного джерела, і навпаки.

У зв'язку з цим висловлення інформованих людей можуть бути трьох видів:

- а) шире висловлення;
- б) перекручене висловлення;
- в) помилкове висловлення.

Перекручування змісту висловлення може бути виявлене за допомогою дубльованої перевірки через інші джерела або аналітичним шляхом. Однак, оцінюючи особистість співрозмовника, його наміри та риси характеру, важливо знати його особисте ставлення до висловлення (на предмет виявлення омані або свідомого обману).

Помилковим висловленням у психології називають висловлення, у якому внаслідок суб'єктивного чинника спотворюється суть.

Способи перевірки інформації й каналів її надходження є першочерговим за значущістю завданням і розділяються на явні способи перевірки (поліграф) і приховані способи перевірки (дублювання, спостереження, експеримент). Зупинимося на прихованих методах перевірки:

Дублювання. Суть методу полягає в тому, що об'єкту доручається здобути інформацію, яка вже відома оперативнику.

Спостереження припускає періодичну перевірку об'єкта через наявні в його оточенні можливості оперативних служб: офіційні й негласні.

Експеримент – це заходи зі створення такої ситуації, що дозволяє спровокувати прояв прихованих особистісних рис об'єкта (наприклад, через третіх осіб здійснити підкуп або підкидання інформації, яку агент волів би не передавати оперативнику й т. п.), і фіксація реакції на це.

Відповідно до положень лінгвістики будь-яке висловлення має предикативність, тобто співвідноситься з реальною дійсністю. На основі предикативності будується внутрішня програма висловлення (план мовних побудов). Під час побудови фальсифікованого висловлення у свідомості мовця увесь час перемирюються істина та неправда. Співрозмовник постійно їх зіставлятиме й обиратиме з них кожен одиницю інформації, після чого вводитиме в мовлення обрані елементи. Цей факт і створює основу для виявлення помилкового висловлення. У методичному плані пошук помилкових елементів здійснюється головним чином двома методами: методом контент-аналізу і методом реєстрації психологічних змін.

Стосовно оцінки вірогідності висловлень співрозмовника, сутність методу контент-аналізу полягає у виділенні в тексті або мовленні деяких ключових одиниць змісту (понять, символів, слів), підрахунку частоти їхнього вживання, визначенні їхньої сполучуваності один з одним і загальним змістом тексту або висловлення.

Метод контент-аналізу дозволяє звернути увагу на той факт, що, плануючи й реалізуючи фальсифіковане повідомлення, його автор, зазнаючи певних труднощів, вживає слова, не характерні як для його індивідуального мовлення, так і для мовного спілкування конкретної соціальної групи, до якої він належить (неприродні для цієї людини терміни, слова й т. п.).

Метод реєстрації невербальних психологічних змін полягає у фіксації й оцінці станів людини під впливом стресової ситуації. Коли, наприклад, об'єкту ставиться несподіване запитання, його реакція відбивається в інтонації, міміці, жестах, позі, ході, дистанції між співрозмовниками, погляді та мимовільних психофізіологічних проявах. Якщо таке питання ставить людину в глухий кут, вона або обурюється, або плутається, або дивується. Якщо ж у питанні приховано певне приємне посилання, вона виявляє позитивні емоції. Однак нерідко в стані стресу реальну емоцію людина намагається стримати і намагається замінити, наприклад, вираження страху на радість, подив, відразу і т. п. Подібне поведіння співрозмовника фіксується й піддається розшифровці.

Відомо, що серед різноманітної гами експресії в особі виділяються вирази, які сигналізують про емоції, однакові для всіх людей: подив, страх, обурення, відразу, радість і сум. Частіше за інші для маскування справжніх переживань використовується емоція подиву.

Наприклад, якщо людині повідомили про якусь сумну подію, вона буде на це реагувати вираженням суму. Але припустимо, що людині необхідно приховати від стороннього свій сум. Для цього вона постарается накинути на себе маску подиву. Ознакою нещирості в цьому разі буде час, тому що звичайно ширий подив проявляється миттєво, а штучно створений подив ніби застигає й триває помітно. Це видає підробку. Шляхом порівняння змісту висловлення з невербальними реакціями об'єкта можна зробити висновок про щирість співрозмовника.

Уважне спостереження за співрозмовником тоді, коли він викладає свою думку, і порівняння його експресивних реакцій зі змістом мовлення є тим психологічним шляхом, який дозволяє оперативнику певною мірою оцінювати істинність або хибність повідомлення. Тому оцінка вірогідності висловлень співрозмовника багато в чому залежить від професійної майстерності оперативника. Уміння оцінювати співрозмовника в процесі спілкування включає:

- уміння уважно слухати зміст висловлень;
- уміння аналізувати мовлення з метою оцінки особистості співрозмовника;

- уміння інтерпретувати невербальні прояви, що супроводжують висловлення;
- уміння миттєво враховувати вербальні та невербальні прояви у процесі керування ходом спілкування й оцінки висловлень співрозмовника.

Аналіз своєї роботи на зустрічі, ходу самої бесіди, особливостей спілкування, аналіз вірогідності висловлень співрозмовника, аналіз та узагальнення одержаної інформації варто провести відразу після повернення з зустрічі, оскільки згодом частина інформації забувається. Водночас до роботи над результатами зустрічі й до аналізу інформації рекомендується повернутися за можливості ще раз через якийсь час, коли згасне емоційна напруга, викликана роботою, і знизиться її вплив на психологічний механізм оцінки минулих подій. Згодом оперативник може пригадати якісь значущі додаткові моменти для більш правильної оцінки як поведінки співрозмовника, так і самої одержаної інформації.

Якщо ж виявлено нещирість і спробу передачі інформації про співпрацю третій особі, необхідно:

1. Припинити відносини.
2. Використати цей факт для зав'язування «оперативної гри» із супротивником.

Вивідання інформації є складним видом діяльності, що вимагає не тільки спеціальних знань, не тільки навичок збору інформації, але й комплексу психологічних якостей, які мають професійну значимість. До них належать: комунікабельність, спостережливість, кмітливність, активність, цілеспрямованість, ерудиція, наполегливість, самовладання та ін.

Оперативний співробітник, котрий володіє прийомами вивідання інформації, не тільки успішно добуває відомості, але й швидше та плідотворніше вивчає людей в інтересах залучення до співробітництва, одержує про них більше відомостей на кожній зустрічі порівняно з тим співробітником, який належною мірою не освоїв майстерності вивідання інформації.

Важливо зазначити, що оволодіння прийомами вивідання інформації тісно пов'язане з удосконалюванням особистої техніки спілкування, освоєнням методики контактної взаємодії, розвитком уміння вивчати людей в інтересах оперативної діяльності і є важливим напрямком формування професійної комунікабельності співробітника. Уміння ефективно вивідувати інформацію є одним із показників високої професійної кваліфікації оперативного працівника.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.
2. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Ч. I: підручник. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002.
3. Шилін М.О. Оперативне опитування як метод отримання оперативної інформації. Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України. 2002. № 1. Ч. 2. С. 65–74.
4. Гарнер А., Піз А. Мова розмови. М.: Изд-во ЕКСМО-Прес, 2000. 146 с.
5. Левенець О.А. Тренінг розвитку інформаційно-пошукових умінь працівників органів внутрішніх справ. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2008. 154 с.
6. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / за заг. ред. Є.Д. Скулиша. К.: ЗАТ «ВПОЛ», 2011. 248 с.
7. Чуфаровский Ю.В. Психология оперативно-розыскной деятельности. М.: Изд-во «МЗ-Прогресс», 2001. 208 с.